

ΔΙΑΚΟΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΡΧΟΝΤΟΥΛΑ

Δρ. του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας

του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών

Σχολική Σύμβουλος Β΄ Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Σάμου

«Η εικόνα της οικογένειας στα Ανθολόγια του Δημοτικού Σχολείου»

(Σχολικά εγχειρίδια-Ανθολόγια- οικογένεια- ρόλοι)

Στη σημερινή εποχή είναι ιδιαίτερα σημαντική η ανάγκη να έρχονται οι μαθητές σε επαφή με τη Λογοτεχνία. Τα λογοτεχνικά κείμενα λειτουργούν θετικά και συμβάλλουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών καθώς μέσα από το περιεχόμενό τους παράλληλα αποκομίζουν γνώσεις, αποκτούν αξίες και στάσεις για τη ζωή. Πολλές φορές ταυτίζονται με τους ήρωες, συμμετέχουν στη δράση τους και υιοθετούν ή απορρίπτουν τις συμπεριφορές τους. Ο ρόλος των σχολικών εγχειριδίων και ειδικότερα των Ανθολογίων Λογοτεχνικών Κειμένων είναι καθοριστικός για την ευαισθητοποίηση και την κοινωνικοποίηση των μαθητών. Ο ρόλος και η σπουδαιότητα της Λογοτεχνίας αναδύεται μέσα από το περιεχόμενο του Διαθεματικού Πλαισίου Προγράμματος Σπουδών καθώς και μέσα από το Αναλυτικό Πρόγραμμα του γλωσσικού μαθήματος.

Το Ανθολόγιο Λογοτεχνικών κειμένων για τις Α΄ και Β΄ τάξεις του Δημοτικού σχολείου έχει τίτλο *Το δελφίνι* και προέρχεται από το ομότιτλο ποίημα του Βασίλη Αναγνωστόπουλου. Το Ανθολόγιο Λογοτεχνικών κειμένων της Γ΄ και Δ΄ τάξης έχει τίτλο *Στο σχολείο του κόσμου*, ο στίχος προέρχεται από τη *Φλογέρα του βασιλιά* του Κωστή Παλαμά. Το τρίτο Μέρος του Ανθολογίου για την Ε΄ και Στ΄ τάξη του Δημοτικού Σχολείου τιτλοφορείται *Με λογισμό και μ΄ όνειρο*, στίχος από το Γ΄ Σχεδιάσμα των *Ελεύθερων πολιορκημένων* του Σολωμού,. Τα νέα Ανθολόγια είναι εναρμονισμένα με το Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών όπου, όπως αναφέρεται, σκοπός τους είναι να φέρουν το μαθητή σε επαφή με ευρύ φάσμα κατάλληλων λογοτεχνικών κειμένων που κατέχουν κεντρική θέση στην λογοτεχνική μας κληρονομιά. Η επιλογή των κειμένων και των θεμάτων έγινε με βάση ειδικά επεξεργασμένες προδιαγραφές, με κοινό παρονομαστή ορισμένες έννοιες και αξίες όπως, η αγάπη, η εντιμότητα, ο ισχυρός χαρακτήρας, η οικογένεια, η γλώσσα, το εθνικό αυτοσυνείδημα, η ορθοδοξία, η αποδοχή της ετερότητας, η παγκοσμιότητα και η διάρκεια του ελληνισμού κυρίως με τις σημερινές του δυνατότητες. Σε κάθε

περίπτωση, τα κείμενα των Ανθολογίων καλλιεργούν αισιόδοξες στάσεις στους μαθητές.

Μέσα από την ποσοτική και ποιοτική ανάλυση περιεχομένου των Ανθολογίων εντοπίσαμε τη βαρύτητα με την οποία προσεγγίζεται η κάθε θεματική ενότητα καθώς και τον τρόπο με τον οποίο προβάλλεται το κάθε θέμα. Στην παρούσα εργασία θα αποτυπώσουμε τις οικογενειακές σχέσεις μέσα από το υλικό των Ανθολογίων Λογοτεχνικών κειμένων του Δημοτικού Σχολείου.

Ως οικογένεια ορίζεται, η ομάδα ανθρώπων που συνδέονται με δεσμούς αίματος και συνήθως κατοικούν κάτω από την ίδια στέγη. Η οικογένεια αποτέλεσε ανέκαθεν έναν από τους σημαντικότερους θεσμούς της ανθρώπινης κοινωνίας όπου διαμορφώνονται ποικίλες διαπροσωπικές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της. Ο θεσμός της οικογένειας είναι πανάρχαιος και αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της ανθρωπότητας, γιατί πήρε το πρώτο σχήμα της κοινωνικής ζωής. Ως ψυχοκοινωνική οντότητα είναι ο χώρος στον οποίο κεντροθετείται η δράση των παιδιών και των ενηλίκων. Η ελληνική οικογένεια έχει σχηματιστεί πάνω στο μονογαμικό θεσμό και προέρχεται συγχρόνως από μια μακραίωνη πατριαρχική παράδοση και τη συνδεδεμένη με αυτήν ανδροκρατική αντίληψη που δεν θα ήταν ορθό να πούμε ότι έχει ολότελα ατονήσει στις μέρες μας, (Μερακλής, 1984, σ. 47). Η δομή της παραδοσιακής οικογένειας διατηρήθηκε περισσότερο χρόνο και με συνοχή ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές. Ωστόσο με την αστυφιλία, τη μετανάστευση, την υπογεννητικότητα, την επαγγελματική ενασχόληση των γυναικών, έχουν επέλθει ριζικές αλλαγές στη δομή, την οργάνωση και τη λειτουργία της οικογένειας, (Μυριζάκης, 1995, σ.204). Έτσι βλέπουμε ότι σταδιακά η μορφή της πατριαρχικής οικογένειας αντικαθίστανται από την πυρηνική ή συζυγική οικογένεια (Πυργιωτάκης, 1989, σ.37). Η συγκατοίκηση είναι ακόμα αυξημένη στις αγροτικές περιοχές όπου διατηρούνται περισσότεροι οι παραδοσιακοί δεσμοί της οικογένειας. Στις αστικές και ημιαστικές περιοχές το φαινόμενο εμφανίζεται με μικρότερη συχνότητα. Στην παραδοσιακή οικογένεια όπου το κύρος μεταξύ των μελών της εξαρτάται από το φύλο, ο ρόλος του παππού είναι σημαντικός, θεωρείται πρόσωπο με αυξημένες εξουσίες και η παρουσία του επηρεάζει τη ζωή της οικογένειας. Η προσφορά του έχει άμεση σχέση με τη δράση του στον κοινωνικό χώρο, γι'

αυτό όταν ο κοινωνικός αυτός ρόλος λήξει με τη συνταξιοδότηση επέρχεται συνήθως η μοναξιά. Αντίθετα η γυναίκα απορροφημένη από το ρόλο της γιαγιάς βρίσκεται κοντά στα παιδιά της πολλές ώρες και «γαντζώνεται στη προσφορά της μέχρι τα βαθιά γεράματα», (Κατάκη, Αθήνα, 1994, σ. 167). Η παρουσία της γιαγιάς είναι συνήθως συνδεδεμένη με την ανάληψη της ανατροφής των παιδιών. Στις αστικές οικογένειες όπου ο τρόπος ζωής εξελίσσεται προς μια οικογενειακή δομή πυρηνικού τύπου «ισχύει ακόμα στην αγορά εργασίας η σιωπηρή εκείνη συμφωνία που καθιερώνει τη σχέση εξάρτησης ανάμεσα στη διαθεσιμότητα της νεαρής μητέρας και την ανάληψη της ευθύνης των παιδιών από τον παππού και τη γιαγιά» (Νίλσεν-Γεωργίου, 1980, σ.64). Στην ανάληψη αυτού του ρόλου οδήγησε εκτός από την εξωοικιακή απασχόληση της γυναίκας, «η έλλειψη ικανού αριθμού βρεφονηπιακών σταθμών και η οικονομική επιβάρυνση που επιφέρει στο νέο ζευγάρι αυτή η επιλογή», (Τεπέρογλου, 1987, σ.153). Τα ίδια τα παιδιά παραδέχονται ότι χωρίς τη βοήθεια της γιαγιάς «θα δυσκολεύονταν να εκπληρώσουν οικογενειακές και επαγγελματικές υποχρεώσεις», (Μουσούρου, Αθήνα, 1985, σ. 102).

Αναφορικά με τον καταμερισμό των οικογενειακών ρόλων από έρευνες, (Τεπέρογλου, 1982, σ. 31-38· Σαφιλίου - Rothchild, 1972, σ. 92-100), διαπιστώθηκε ότι έχει σημειωθεί κάποια άμβλυνση σε σχέση με το παρελθόν ωστόσο παραμένει παραδοσιακός και στερεότυπος ακόμα και όταν η γυναίκα εργάζεται. Η επαγγελματική απασχόληση της συζύγου κάνει αναγκαία τη συμμετοχή του συζύγου στις δουλειές του νοικοκυριού και την ανατροφή των παιδιών την κύρια ευθύνη όμως επωμίζεται αποκλειστικά η γυναίκα. Ο πατέρας ήταν συνήθως το πρόσωπο που καθόριζε ταξικά την οικογένεια και ο ρόλος του στην κοινωνία αναγνωριζόταν και συνδεόταν με την εξασφάλιση των πόρων της ζωής της και «ελαχιστοποιούσε μ' αυτόν τον τρόπο τη συμμετοχή του στο νοικοκυριό», (Μουσούρου, 1985, σ. 102).

Ωστόσο οι νέες συνθήκες ζωής διαφοροποίησαν τους ρόλους των μελών της οικογένειας. Ο πατέρας σήμερα συμμετέχει στην ανατροφή των παιδιών και η συναισθηματική αυτή επαφή δυναμώνει τις σχέσεις της οικογένειας. Ο καταμερισμός των δραστηριοτήτων των ρόλων ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας δεν ήταν δυνατόν παρά να μας απασχολήσει μια και είναι κοινά παραδεκτό ότι συνδέεται με τους

υπόλοιπους τομείς της κοινωνικής ζωής και ιδιαίτερα με τον τομέα της εργασίας και της παραγωγής. Η μελέτη του έντυπου υλικού και ειδικότερα η ανάλυση των αναγνωστικών του δημοτικού σχολείου (Μουστάκα, 1976, σ. 18· Φραγκουδάκη, 1979· Νίλσεν - Γεωργίου, 1980· Ζιώγου - Καραστεργίου . - Δεληγιάννη - Κουϊμτζή , 1981, σ. 282-295· Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1987, σ. 229-248), έχει δείξει ότι ο καταμερισμός των δραστηριοτήτων και των ρόλων ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας είναι αυστηρός και ότι η κατανομή κύρους εξακολουθεί να προβάλλει, με μερικές παραλλαγές σε σχέση με το παρελθόν το παραδοσιακό πατριαρχικό πρότυπο. Η ερευνητική μέθοδος που χρησιμοποιήσαμε για τη διερεύνηση των βιβλίων είναι η μέθοδος της ανάλυσης του περιεχομένου. Η χρήση της ανάλυσης περιεχομένου υπαγορεύτηκε από το ίδιο το υλικό της έρευνας, δηλαδή από τα βιβλία, που αποτελούν μέσα επικοινωνίας και προσφέρονται για ανάλυση (Βάμβουκας, 1991, σ. 263-281). Η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου (Φίλιας, 1993, σ. 194-212) είναι ένα σύνολο από τεχνικές που χρησιμοποιούνται στις κοινωνικές επιστήμες για την αναζήτηση και την επισήμανση των μηνυμάτων, θεμάτων ή νοημάτων που εμπεριέχονται στα διάφορα μέσα επικοινωνίας, όπως είναι τα γραπτά κείμενα, ο προφορικός λόγος, τα κινηματογραφικά έργα κ.ά. Η μέθοδος θέτει στο κείμενο ερωτήματα με σκοπό να ερευνηθεί η συχνότητα των πληροφοριών που περιέχει, να ανελκύσει τα λανθάνοντα μηνύματα και τις πληροφορίες που ξεφεύγουν στη πρώτη επαφή με το θέμα. Πρόκειται δηλαδή για μια αποσύνθεση και ανασύνθεση της νοηματικής δομής του θέματος. Η ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιείται με δύο μορφές: την *ποσοτική* (Berelson, 1952, p. 18), κατά την οποία η παρουσίαση των ευρημάτων γίνεται με αριθμούς και η εξαγωγή των συμπερασμάτων βασίζεται στην εκατοστιαία συχνότητα, κατά την οποία τα διάφορα νοήματα, θέματα ή μηνύματα επισημαίνονται στο αναμενόμενο υλικό και την *ποιοτική* (Βάμβουκα, 1991, σ. 269) κατά την οποία η παρουσίαση των δεδομένων γίνεται με ποσοτικούς όρους ή εκφράσεις όπως π.χ. «συχνά» «σπάνια» «συνήθως» κ.ά. Βασική προϋπόθεση για την ερευνητική μέθοδο είναι ο καθορισμός του *συστήματος κατηγοριών* που παίζει αποφασιστικό ρόλο για την ανάλυση του υλικού. Οι κατηγορίες περιεχομένου πρέπει να είναι: εξαντλητικές, (Βάμβουκας, 1991, σ. 273), δηλαδή όλα τα σχετικά με τον κύριο στόχο της έρευνας θέματα που εμπεριέχονται στο υπό ανάλυση υλικό να μπορούν να ταξινομηθούν σε μια από τις κατηγορίες *ανεξάρτητες*, δηλαδή η ένταξη ενός ευρήματος σε μια κατηγορία να μην επηρεάζει την ταξινόμηση των άλλων

ευρημάτων αλληλοαποκλειόμενες, το κάθε θέμα να μη μπορεί να καταταγεί σε περισσότερες από μια κατηγορία.

Για την εφαρμογή της ανάλυσης περιεχομένου εκτός από τη διαμόρφωση και ανάπτυξη του συστήματος των κατηγοριών απαιτείται και προσδιορισμός της *μονάδας ταξινόμησης*. Η μονάδα ταξινόμησης είναι το τμήμα του περιεχομένου το οποίο θα τοποθετηθεί σε μια δεδομένη κατηγορία ανάλογα με τους σκοπούς της έρευνας (Φίλιας, 1993, σ. 206). Τόσο οι σκοποί της έρευνάς μας, όσο και το υλικό της ανάλυσης επέβαλαν ως μονάδα ταξινόμησης *τη νοηματική ενότητα* που περιλαμβάνεται σε κάθε μια από τις επιμέρους ενότητες του προγράμματος των Ανθολογίων. Το τμήμα του αναλυόμενου υλικού στο οποίο αναζητήσαμε τα διάφορα νοήματα και μηνύματα του περιεχομένου μαθήματος, ήταν το *θέμα* που αποτελεί υποσύνολο των ενοτήτων και γίνεται αντικείμενο διδακτικής αντιμετώπισης σε ένα διδακτικό δίωρο. Το περιεχόμενο βιβλίων μελετήθηκε επανειλημμένα ώστε να διαμορφώσουμε κατηγορίες που να ανταποκρίνονται στο υλικό της ανάλυσης. Προκειμένου να εξασφαλιστεί μια όσο το δυνατό πιο αντικειμενική κωδικοποίηση των ευρημάτων έγινε προσπάθεια ώστε κάθε κατηγορία περιεχομένου, αλλά και οι υποκατηγορίες της να ορίζονται με σαφή και ακριβή τρόπο. Έγινε παράθεση όλων των θεμάτων των ενοτήτων του διδακτικού υλικού των Ανθολογίων με σύντομη αναφορά για το καθένα και με παραπομπές στο τεύχος όπου απαντώνται. Μ' αυτόν τον τρόπο είναι δυνατό να ελεγχθούν αν τα θέματα εκφράζουν το νόημα που τους έχει αποδοθεί και αν το εκφραζόμενο νόημα έχει ταξινομηθεί στην κατάλληλη κατηγορία.

Η θεματική ενότητα *Οικογένεια*, στο Ανθολόγιο *Το δελφίνι*, εισάγεται με στίχους του Γιάννη Ρίτσου:

Κάτω από τα τριανταφυλλένια πέλματά σου

δυο καρδιές/η καρδιά της μητέρας

η καρδιά του πατέρα/Πάτα γερά.

Δε θα πέσεις.

και κοσμείται από τον πίνακα του Γιώργου Σκαλιώτη *Οικογένεια*, περιλαμβάνει δε οχτώ θέματα για επεξεργασία από τα οποία τα τρία είναι πεζά, τα τρία ποιήματα, το ένα λαϊκός μύθος και το ένα δημοτικό(νανούρισμα- ταχτάρισμα).

Πηγή για τις βιβλιογραφικές πληροφορίες είναι το Ανθολόγιο *Το δελφίνι* (σ. 161-168).

1. *Η γελαστή οικογένεια*, της Μαρίας Γουμενοπούλου:

2. *Η κουκουβάγια και η πέρδικα:*
3. *Ποιος διευθύνει, του Τζιάνι Ροντάρι:*
4. *Νανουρίσματα και ταχταρίσματα:*
5. *Η Αρετούσα του Βιτσέντζου Κορνάρου:*
6. *Θα σ' αγαπώ ότι κι αν γίνει, της Ντέμπι Γκλιόρι:*
7. *Ο παππούλης του Βασίλης Ρώτα:*
8. *Η κλώσα της Χρυσούλα Χατζηγιαννίου:*

Ένα μικρό παιδί ζωγραφίζει την οικογένειά του και εκφράζει μ' αυτόν τον τρόπο την ενότητα, την αγάπη και την καλοσύνη που διέπουν τις οικογενειακές σχέσεις. Το παιδί είναι χαρούμενο γι' αυτό ζωγραφίζει *των χειλιών τις άκρες προς τα πάνω να κοιτάνε, κι έτσι όλοι να γελάνε* (Τα γράμματα και ο πρώτος αριθμός παραπέμπει στο Ανθολόγιο «Το δελφίνι» ΝΑ= Νέο Ανθολόγιο, 1= Πρώτος τόμος και ο δεύτερος αριθμός στη σελίδα του Ανθολογίου), (Ν.ΑΝ1, 14). Η μητρική αγάπη και ο τρόπος που κάθε μάνα βλέπει το δικό της παιδί αποτυπώνονται στο λαϊκό μύθο από την Κύπρο, *Η κουκουβάγια και η πέρδικα*, όπου η πέρδικα λέει στη γειτόνισσά της την κουκουβάγια να πάρει λίγο ψωμάκι στο μωρό της και όταν τη ρωτάει πώς θα το γνωρίσει εκείνη απαντά ότι, *το μωρό μου είναι το πιο όμορφο μωρό του σχολείου* (Ν.ΑΝ¹,14) αφού όλες νομίζουν ότι τα δικά τους παιδιά είναι τα ομορφότερα και τα εξυπνότερα του κόσμου. Αξιοπρόσεχτο είναι το πώς παρουσιάζεται ο καταμερισμός των ρόλων στα πλαίσια της οικογένειας καθώς και η ανάληψη των καθηκόντων από τα μέλη της αφού στο ερώτημα ποιος διευθύνει και ποιος είναι ο «αρχηγός» το μικρό κορίτσι απαντά ότι δεν ξέρει τι σημαίνουν όλα αυτά αφού στα πλαίσια της δικής του οικογένειας, *δε διευθύνει κανείς, γιατί στο σπίτι μας όλοι αγαπιόμαστε* (ΝΑΝ1, 16). Η οικογένεια παρουσιάζεται με τη σημερινή της μορφή, με τους δύο γονείς να εργάζονται, να συμμετέχουν στην ανατροφή και στη φροντίδα των παιδιών και να ασχολούνται αρκετό χρόνο μαζί του. Η μητρική αγάπη και η αγάπη γενικότερα τονίζεται όταν ο κακόκεφος Μικρός ζητά επιβεβαίωση από τη μητέρα του και εκείνη του απαντά *«Κοίτα, Μικρέ, τ' αστεράκια πώς λάμπουνε στον ουρανό. Ξέρεις πως πολλά απ' αυτά έχουν πεθάνει εδώ και χρόνια πια; Τα βλέπεις όμως πως φωτίζουν ακόμα τον ουρανό; Η αγάπη είναι σαν τ' αστέρια: ποτέ δεν πεθαίνει και πάντα φωτίζει»* (Ν. ΑΝ1, 23). Αναφορές επίσης γίνονται και σε άλλα μέλη της οικογένειας όπως ο παππούς και η γιαγιά όπου τα αγαπημένα αυτά πρόσωπα ασχολούνται με τη φροντίδα και τη ψυχαγωγία των παιδιών, *ο παππούς έψαξε καλά το πρόσωπο του*

κοριτσιού, μην έχει καμιά γρατσουνιά, κι έβαλε στα χέρια του ιώδιο (Ν.ΑΝ1,27) ή ακόμη, *Τι έκανες παιδί μου! Φώναζε πρώτη η γιαγιά. Πιάνουν ποτέ κλωσποούλια, όταν είναι κοντά κι η μάνα; Έλα τώρα μέσα να σου δώσω να πιεις λίγο νερό* (Ν.ΑΝ1,27). Το πρόβλημα της αδυναμίας των ζευγαριών να αποκτήσουν παιδιά καθώς και τα ψυχολογικά και κοινωνικά θέματα που το συνοδεύουν θίγονται στο απόσπασμα *Αρετούσα* του Βιτσέντζου Κορνάρου, *«Κι από τη στεναχώρια τους κόντευαν να ποθάνουν: που δεν μπορούσαν κι αυτοί ένα παιδί να κάνουν* (Ν. ΑΝ1, 20), ενώ στη συνέχεια αποκαθίσταται η ισορροπία στην οικογένεια με τον ερχομό του παιδιού *«Οι ευχές του εισακούστηκαν και, μια καλής ημέρα, έφερε η βασίλισσα στον κόσμο θυγατέρα* (Ν. ΑΝ1, 20).

Στο Ανθολόγιο της Γ΄ και Δ΄ τάξης περιλαμβάνονται 58 θέματα για επεξεργασία από τα οποία τα τέσσερα ανήκουν στη θεματική ενότητα, *Κείμενα για την οικογένεια* και είναι δύο πεζά κείμενα και δύο ποιήματα. Εισάγεται με τους στίχους, *Και πάμε-Εμάς προσμένει το σπιτάκι.*

1. *Πρωινό άστρο*, του Γιάννη Ρίτσου:
2. *Πώς βάφτηκαν κόκκινα τ' αστεράκια*, του Ρούντο Μόριτς:
3. *Λούνα παρκ, παππούλη μου!*, της Θέτης Χορτιάτη:
4. *Η ιστορία του Ερνέστου*, του Μερσέ Κόμπανυ:

Τα έντονα συναισθήματα και η αγάπη χωρίς όρια που νιώθει η μάνα για το παιδί της που κοιμάται είναι αποτυπωμένα στο *Πρωινό άστρο* του Γιάννη Ρίτσου (Ν.ΑΝ2, 34), *όλη η πλάση στις μύτες των ποδιών, κοιτάζει απ' το παράθυρό μας, κοιτάζει το παιδί μου που κοιμήθηκε*, ενώ ολόκληρη η φύση με τ' άστρα, τις μυγδαλιές, το θεό των σπουργιτιών προσωποποιούνται για γίνουν φύλακες του μικρού παιδιού, *ο θεός των σπουργιτιών και των παιδιών, πίσω από μια κουρτίνα λουλουδένια κοιτάζει το παιδί μου που κοιμήθηκε* (Ν.ΑΝ2, 34). Ακόμη και ο θόρυβος από την πορτούλα της καρδιάς της μανούλας καθώς ανοιγοκλείνει πρέπει να είναι ήρεμος και σιγανός για να μην ξυπνήσει το παιδί που κοιμάται! Η μάνα θυσιάζει ακόμη και τη ζωή της για να υπερασπιστεί το παιδί της, το μικρό ζαρκαδάκι που όταν κινδυνεύει η ζωή του δεν υπολογίζει κινδύνους και όλη της η συμπεριφορά αλλάζει για να καταπολεμήσει και να εξουδετερώσει τις απειλές που παρουσιάζονται στο μικρό. Η μητέρα έτρεξε αμέσως και ρίχτηκε στην αλεπού. Με τα σκληρά νύχια των ποδιών της, της χτύπαγε το κοκκινότριχο κορμί της άσπλαχνα, χωρίς σταματημό σα να 'χε σφυριά (Ν. ΑΝ2,). Κυρίαρχο και αγαπημένο πρόσωπο της οικογένειας είναι ο παππούς που έχει πάντα

διάθεση για παιχνίδι αφού στα μάτια του μικρού εγγονού φαντάζει σαν ένα χαρούμενο λούνα παρκ, (Ν.ΑΝ2, 39). Ενώ μέσα από την ιστορία του Ερνέστου (Ν.ΑΝ2,41), αναφέρεται και τονίζεται το θέμα της υιοθεσίας σε σχέση με την ισορροπία και την ολοκλήρωση της οικογένειας με παράλληλη όμως αναφορά και στις ψυχολογικές επιπτώσεις που συνοδεύουν τους ανθρώπους που δεν μπορούν να τεκνοποιήσουν καθώς και στις αντιδράσεις του μικρού παιδιού αργότερα.

Η θεματική ενότητα, *Η οικογένειά μας*, προσεγγίζεται με εννέα θέματα στο Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, *Με λογισμό και μ' όνειρο*, για την Ε' και ΣΤ' τάξη. Η ενότητα περιλαμβάνει εννέα θέματα για επεξεργασία και από αυτά τα τέσσερα είναι πεζά κείμενα και τα πέντε είναι ποιήματα. Η εικόνα της οικογένειας παρουσιάζεται στον πίνακα του Γιώργου Σικελιώτη, *Άνδρας, γυναίκα και παιδί*.

1. *Η μητέρα μου στην εκκλησιά* του Νικηφόρο Βρεττάκου:
2. *Δέησις*, του Κ. Π. Καβάφη:
3. *Η μάνα μου*, του Α. Παπαδόπουλου:
4. *Ο κορυδαλλός* του Ανδρέα Εμπειρίκου:
5. *Η καρδιά ενός ποντικού*, του Ρόαλντ Νταλ:
6. *Νανούρισμα*, του Ναζίμ Χικμέτ: .
7. *Αποκριάτικη ιστορία*, του Μάνου Κοντολέων:
8. *Η μαμά μας η θάλασσα*, της Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου:
9. *Το κανκασιανό παραμύθι*, του Ι.Δ. Ιωαννίδη:.

Η μητέρα στο ποίημα του Βρεττάκου έχει συνδέσει τις Κυριακές της με το άρωμα του βασιλικού και με τον ήχο της κυριακάτικης καμπάνας. Η μητέρα μ' έναν μυστηριακό τρόπο έχει έναν ιδιαίτερο δέσιμο με τη φύση, *καθαρή σαν αστέρι, παρόλα τα μαύρα της, κατεβαίνει τα πέτρινα σκαλοπάτια κοιτάζοντας την ευγένεια του ήλιου και τις άσπρες πορτοκαλιές* (Ν. ΑΝ3,77), κάθε Κυριακή πηγαίνει στην εκκλησία φορώντας τα καλά της ρούχα αφού αλλάξει πρώτα την μπόλια της. Είναι η μητέρα που φαντάζεται ότι ο ήλιος είναι η αγάπη που ανατέλλει στον ουρανό, που οι Κυριακές της μυρίζουν βασιλικό, που όλα γύρω της φαίνονται φρέσκα και διαφορετικά. Η μάνα στο ποίημα του Καβάφη είναι χαροκαμένη, διακατέχεται από βαθιά θλίψη και ζητά από την Παναγία να επιστρέψει ο γιος της γερός και δυνατός και *’ναν καλοί καιροί* (Ν. ΑΝ3,79), αγνοώντας ότι είναι ήδη νεκρός, *ξέχροντας πως δεν θα ’λθει πια ο υιός που περιμένει*. Μπροστά στη μορφή αυτής της μάνας τα λόγια είναι φτωχά αφού η συμπόνια, η πίκρα και η στενοχώρια δεν έχουν όρια. Η μάνα στο

ποίημα του Λεύτερη Παπαδόπουλου φοράει τσεμπέρι, γυρίζει στις φτωχογειτονιές, βρίσκεται κοντά στο πλευρό των φτωχών και των αδύνατων και τους συμπαραστέκεται. Παρουσιάζεται με αιθέρια μορφή, σχεδόν θεϊκή αφού ο ποιητής δυσκολεύεται να την ξεχωρίσει από την Παναγιά. *Παίρνει την Παναγιά απ' το χέρι και τρέχουνε στις γειτονιές/ δεν ξέρω να τις ξεχωρίσω ποιανής το χέρι να φιλήσω* (Ν. ΑΝ3, 80). Η αγάπη του πατέρα εκφράζεται απλόχερα, η ευτυχία ξεχειλίζει και σ' αυτή τη μεγάλη χαρά συμμετέχει και η φύση με τις ομορφιές της στο ποίημα του Ανδρέα Εμπειρικού, *Μες στην ψυχή μου το ουράνιον τόξον και στην καρδιάν μου μέσα –στιλπνός, πασίχαρος κορυδαλλός- λαλεί ο μικρός μου γιος* (Ν. ΑΝ3, 83). Αγαπημένο πρόσωπο της οικογένειας η γιαγιά, έχει στενό δεσμό με το μικρό της εγγονό, ο οποίος της εκφράζει την επιθυμία ότι θέλει να ζήσει όσα χρόνια θα ζήσει και η γιαγιά του και έστω κι αν έχει μεταμορφωθεί από κακές μάγισσες σε ποντίκι δεν τον νοιάζει αφού γι' αυτόν σημασία έχει το να υπάρχει κάποιος να τον αγαπά. Δε με νοιάζει καθόλου της είπα (της γιαγιάς). *Δεν έχει σημασία το ποιος είσαι ή με τι μοιάζεις για όσο διάστημα κάποιος σ' αγαπάει και νοιάζεται για σένα* (Ν. ΑΝ3, 87).

Η οικογένεια στα πλαίσια των περιεχομένων των Ανθολογίων παρουσιάζεται με ένα αρκετά ικανοποιητικό αριθμό θεμάτων για επεξεργασία. Αποτυπώνονται οι οικογενειακές σχέσεις με έμφαση στην αγάπη των γονιών για τα παιδιά τους. Οι αναφορές σε άλλα πρόσωπα της οικογένειας είναι ελάχιστες και αποτυπώνουν την υπέρμετρη στοργή και φροντίδα του παππού και της γιαγιάς για τα μικρά τους εγγόνια. Η οικογένεια παρουσιάζεται με την πυρηνική της μορφή με τους γονείς να έχουν όλες τις ευθύνες για την απόκτηση οικονομικών πόρων για την αντιμετώπιση των αναγκών, την επιβίωση τους και ειδικότερα την ανατροφή των παιδιών τη ψυχαγωγία, τη διατροφή, το ντύσιμο, το διάβασμα κ.ά. Είναι αξιοπρόσεχτο ότι αναφέρονται παιδιά να μεγαλώνουν με τον ένα μόνο γονιό ούτε παιδιά εκτός γάμου περιπτώσεις οι οποίες συναντώνται στην ελληνική κοινωνία. Γίνεται επίσης λόγος για το διαζύγιο, φαινόμενο το οποίο παρουσιάζει αυξητικές τάσεις στην εποχή μας. Το θέμα της υιοθεσίας παρουσιάζεται με ιδιαίτερη ευαισθησία αφού η μητέρα που ανατρέπει το υιοθετημένο κορίτσι το προσέχει και το αγαπά σαν να είναι και δικό της γέννημα.

Η θεματολογία των περιεχομένων των Ανθολογίων είναι ποικίλη και γι' αυτό το λόγο:

Τα λογοτεχνικά κείμενα μπορούν να αποτελέσουν ερέθισμα για επεξεργασία διαφόρων θεμάτων και προσεγγίσεων με την παράλληλη συμβολή και άλλων πολιτισμικών προϊόντων όπως της μουσικής, του θεάτρου, της εικόνας. Με τη συμβολή των λογοτεχνικών κειμένων οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν τον πολιτισμό, την ιστορία και γενικότερα την

κουλτούρα του τόπου μας αλλά και των άλλων λαών και παράλληλα να καλλιεργήσουν παράλληλα την κριτική σκέψη. Μέσα από την προσέγγιση θεμάτων τα οποία σχετίζονται με θεατρικά έργα, με διασκευές, με κείμενα όπου συναντούμε ανθρώπινους χαρακτήρες οι μαθητές μπορούν να παίξουν διάφορους ρόλους, να αποδώσουν τα συναισθήματά τους, να εκφραστούν μέσα από την κίνηση, τη μουσική και το θεατρικό παιχνίδι. Ο εμπλουτισμός της σχολικής βιβλιοθήκης με σύγχρονα λογοτεχνικά βιβλία όλων των κατηγοριών καθώς και βιβλία με λογοτεχνία των άλλων χωρών θα βοηθήσει στην ανάπτυξη της φιλαναγνωσίας των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου. Ενδιαφέρουσες επίσης και πολύ δημιουργικές είναι οι δραστηριότητες που σχετίζονται με διαγωνισμούς που διενεργούνται συχνά μεταξύ των μαθητών σε τοπικό ή σε πανελλαδικό επίπεδο με θέματα γλώσσας ή Λογοτεχνίας. Οι μαθητές που λαμβάνουν μέρος σ' αυτούς τους διαγωνισμούς έχουν την ευκαιρία να δοκιμάσουν τις πνευματικές τους δυνάμεις, να επιχειρήσουν να διατυπώσουν σωστά τις απόψεις και τις σκέψεις τους και παράλληλα να χαρούν το περιεχόμενο και την πλοκή των λογοτεχνικών έργων. Στα πλαίσια του Προγράμματος του Ολοήμερου Σχολείου πιστεύουμε ότι μπορούν να δοθούν ερεθίσματα για την ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων και να καλλιεργηθεί η αγάπη για το εξωσχολικό διάβασμα με την κατάλληλη επιλογή βιβλίων και τον προγραμματισμό για «Ωρα Λογοτεχνίας» από τον υπεύθυνο εκπαιδευτικό.

Τα Ανθολόγια δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση να μετατραπούν και να λειτουργούν ως βιβλία γλωσσικής διδασκαλίας με την έννοια ότι θα χρησιμοποιούνται για να γίνεται Γραμματική, Συντακτικό ή Ορθογραφία. Απαραίτητο πιστεύουμε ότι είναι να μπει το ακέραιο λογοτεχνικό έργο μέσα στη σχολική τάξη, από το δάσκαλο, γιατί οι μαθητές έχουν δυσκολία στο να συνειδητοποιήσουν ότι τα αποσπάσματα που προσεγγίζουν στα βιβλία γλωσσικής διδασκαλίας ή στα Ανθολόγια Λογοτεχνικών Κειμένων ανήκουν σε κάποια βιβλία με αποτέλεσμα τα λογοτεχνικά κείμενα να αντιμετωπίζονται ως ολοκληρωμένα έργα. Προκειμένου όμως να πραγματοποιηθεί αυτός ο στόχος είναι απαραίτητο να εισαχθεί στις σχολικές τάξεις η ανάγνωση ολόκληρων λογοτεχνικών έργων και ποιητικών συλλογών για να ασκηθούν οι μαθητές σε τεχνικές ανάγνωσης και να αναλάβουν σταδιακά πρωτοβουλίες για την επιλογή βιβλίων με κριτήρια που θα έχουν αποκτήσει από την ενασχόληση τους με την ανάγνωση, το σχολιασμό και την ανταλλαγή απόψεων σχετικών με το θέμα που έχουν προσεγγίσει.

ΠΗΓΕΣ

Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, *Το δελφίνι* για την Α' και Β' Δημοτικού, (2008), Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, *Στο σκολειό του κόσμου*, για τη Γ' και Δ' Δημοτικού, (2008), Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, *Με λογισμό και μ' όνειρο*, για την Ε' και ΣΤ' Δημοτικού, (2008), Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Μεθοδολογικές Οδηγίες για το δάσκαλο για το Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων *Το δελφίνι* για την Α' και Β' Δημοτικού, (2008), Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Μεθοδολογικές Οδηγίες για το δάσκαλο για το Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων *Στο σκοτεινό του κόσμου* για τη Γ' και Δ' Δημοτικού, (2008), Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Μεθοδολογικές Οδηγίες για το δάσκαλο για το Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων *Με λογισμό και μ' όνειρο* για την Ε' και ΣΤ' Δημοτικού, (2008), Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγγελοπούλου, Β. (1974). *Για ένα παιδικό εξωσχολικό βιβλίο*, ΑΝΤΙ, αρ. 9.

Αγγελοπούλου, Β. (1978). *Παιδικές Βιβλιοθήκες*, ΑΝΤΙ, αρ. 115

Αγγελοπούλου, Β. (1980). *Η χαρά μέσα από τα βιβλία*, ΔΙΑΒΑΖΩ, αρ.22

Αναγνωστόπουλου, Β. (1986): *Η Έλλη Αλεξίου μιλάει για την παιδική Λογοτεχνία*, Διαδρομές, τ. 3.

Αναγνωστόπουλου, Β. (1996). *Τάσεις και εξελίξεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα: Οι εκδόσεις των Φύλων.

Αποστολίδου, Β. (2004). *Η λογοτεχνία στο δημοτικό σχολείο: θεμελίωση της σχέσης του παιδιού με την ανάγνωση και το βιβλίο* στο Β. Αποστολίδου, Β. Καπλάνη, Ε. Χοντολίδου (επιμ.), *Διαβάζοντας λογοτεχνία στο σχολείο...* Αθήνα: Τυπωθήτω.

Αργυρίδης, Μ. (1995). *Το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο ως βοηθητικό μέσο διδασκαλίας*. Λάρισα: Σκάλα.

Βάμβουκας, Μ. (1991). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*, Αθήνα: Γρηγόρης.

Βουγιούκας, Α. (1983). *Τα νέα βιβλία του Δημοτικού Σχολείου, Διδακταλικό Βήμα*, τ. Β'.

Βουγιούκας, Α. *Αναγνωστικό, αναγνωστικά ελληνικά*, Παιδαγωγική- Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, τ. 1.

Γεωργίου –Νίλσεν, Μ. (1987). *Η οικογένεια στα Αναγνωστικά του Δημοτικού*, Αθήνα: Κέδρος.

Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1987). *Τα στερεότυπα για τους ρόλους των δύο φύλων στα εγχειρίδια του δημοτικού σχολείου*, «Η Γλώσσα μου». Φιλολόγος, 49, 229-248.

Δελώνης, Α. (1988). *Παιδική Λογοτεχνία και σχολείο*, Αθήνα.

Διαδρομές (1995). Αφιέρωμα στο θέμα. *Γλώσσα και παιδική λογοτεχνία*, τ. 40, Αθήνα, Χειμώνας.

Ζιώγου-Καραστεργίου Σ.- Δεληγιάννη-Κουϊμτζή Β. (1981). *Τα στερεότυπα για τους ρόλους των φύλων στα αναγνωστικά του δημοτικού σχολείου*. *Φιλολόγος*, 23, 282-295.

Καλογήρου, Τ. (1999). *Τέρψεις και ημέρες ανάγνωσης*. Αθήνα.

Καλογήρου, Τ. (2005). Ανάμεσα στ' αστέρια. Μεγάλοι συγγραφείς, μικροί αναγνώστες - Λογοτεχνική θεωρία και διδακτική πράξη, στο Κ. Μπαλάσκας, Κ. Αγγελάκος (επιμ.) *Γλώσσα και Λογοτεχνία*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κανταρτζή, Ε., (1991). *Η εικόνα της γυναίκας-Διαχρονική έρευνα από το 1954 μέχρι σήμερα των αναγνωστικών του δημοτικού σχολείου*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.

Καραπάνου, Φ. (1982). *Η οικογένεια στα αναγνωστικά του δημοτικού*, *Σύγχρονα Θέματα*, 14, 45-50.

Κατάκη, Χ.(1994). *Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας*, Αθήνα: Κέρδος.

Κατσίκη – Γκίβαλου, Α. (2005). Η θέση της Λογοτεχνίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Ζητήματα και προοπτικές της διδακτικής της στο Τζ. Καλογήρου- Κ. Λαλαγιάννη (επιμ), *Η λογοτεχνία στο σχολείο*, Αθήνα: Τυπωθήτω.

Καψάλης Αχ - Χαραλάμπους Δ.(1995). *Σχολικά εγχειρίδια, θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*. Αθήνα: Έκφραση.

Κολιάδης Ε. (1990). Ψυχοπαιδαγωγικά κριτήρια για την έκδοση των σχολικών εγχειριδίων, στο Σ. Πατάκη (επιμ), *Το σχολικό βιβλίο*. Πρακτικά διημέρου, Αθήνα: Πατάκης.

Λαλαγιάννη, Κ. (2005). Η λογοτεχνία από μετάφραση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στάξεις και απόψεις των εκπαιδευτικών, στο Τζ. Καλογήρου – Κ. Λαλαγιάννη (επιμ.), *Η λογοτεχνία στο σχολείο*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Μακρυγιώτη, Δ. (1986). *Η παιδική ηλικία στα αναγνωστικά βιβλία*. (1834-1919). Αθήνα: Δωδώνη.

Μερακλής, Μ. (1984). *Ελληνική Λαογραφία*, τ. Α, Κοινωνική συγκρότηση, Αθήνα: Οδυσσέας.

- Μουσούρου, Λ.(1985). *Γυναικεία απασχόληση και οικογένεια*. Αθήνα: Εστία.
- Μουσούρου, Λ.(1985). *Οικογένεια και παιδί στην Αθήνα*. Αθήνα: Εστία.
- Μουστάκα, Κ. (1979). *Παιδαγωγικά ανάλεκτα – Τα Ανθολόγια-*. Αθήνα: έκδ. Δήμου Χαλανδρίου
- Μουστάκα, Κ. *Αντιφεμινισμός και σχολικά βιβλία*,(1976, Ιανουάριος, 11). ΤΟ ΒΗΜΑ,45.
- Μπενέκος, Α. (1981). *Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Μυριζάκης, Ι.(1995). *Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 42, 204-209.
- Νικολαΐδου, Μ.(1981). *Η γυναίκα στην Ελλάδα- Δουλειά και χειραφέτηση*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Νίλσεν-Γεωργίου, Μ. (1980). *Η οικογένεια στα αναγνωστικά του δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: Κέδρος.
- Πυργιωτάκης, Ι.(1989). *Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες.*, Αθήνα: Γρηγόρης.
- Σαφιλίου – Rothchild, Κ.(1972). *Η διάρθρωση της οικογενειακής εξουσίας και αι εκ του γάμου ικανοποιήσεις. Επιθεώρησης Κοινωνικών Ερευνών*, 13,92-100.
- Σπυρόπουλος, Η. (1991). *Λογοτεχνία και παιδεία*. Αθήνα: Γκοβότση.
- Τεπέρογλου, Α. (1987). *Η οικογένεια σαν πρωταρχικός φορέας πρόνοιας των ηλικιωμένων. Εκλογή*, 47, 153-162.
- Τεπέρογλου, Α.(1982). *Η οικογένεια στην Ελλάδα – Βιβλιογραφική επισκόπηση*, (1960-1980), ΔΙΑΒΑΖΩ, 51, 99-108.
- Φίλιας, Β. (1993): *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Φράγκος, Χ. (1986). *Το διδακτικό σχολικό βιβλίο*. Στου ίδιου: *Επίκαιρα θέματα παιδείας*, Αθήνα: Gutenberg.
- Φραγκουδάκη, Ά. (1979). *Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου- Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Χατζησαββίδης, Σ. (1992). *Το ιστορικό της αναμόρφωσης του μαθήματος της Νεοελληνικής γλώσσας στην υποχρεωτική εκπαίδευση (1976-1984)*.Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Χρονάκη-Παπαμίχου, Ζ. (1982). *Οι γυναίκες σήμερα στο Κ. Κασιμάτη κ.ά. Ο φάκελος της ισότητας*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Χρυσafίδης, Κ. (1990). *Προγραμματισμένη διδασκαλία*. Γιάννινα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις.

Χρυσafίδης, Κ. (1991). *Αναλυτικά προγράμματα και οικολογία. Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 58.

Χρυσafίδης, Κ. (1994). *Βιωματική – Επικοινωνιακή διδασκαλία, Η εισαγωγή της μεθόδου Project στο σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Barthes, R. (1981). *Στοιχεία Σημειολογίας στο Κείμενα Σημειολογίας* (μτφρ. Κ. Παπαγιώργη).

Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*, New York.

Foucault, M.(1981). *Σημεία και περιπτώσεις στο Κείμενα Σημειολογίας* (μτφρ. Κ. Παπαγιώργη). Αθήνα: Νεφέλη.

Fritzsche Κ. (1992). *Τα σχολικά εγχειρίδια ως αντικείμενα έρευνας*,. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 17, 56-67.